

LITTERATUR

TINGSTEN OCH VIKTORIANERNA

Av fil. lic. LEIF CARLSSON

I sina memoarer har Herbert Tingsten berättat om hur han utvecklades bort från sin ungdoms militära och heroiska ideal — fältherrarna och de brittiska prokonsulerna efterträddes av Dostojevskis Aljosja.

Hans senaste bok, *Viktoria och viktorianerna* (Aldus, 15:—) innebär i ämnesval, om också ej i attityd ett återvändande. Med stöd av fyrtio års intensiv läsning av böcker från och om det viktorianska skedet har Tingsten samlat sig till en mönstring av sin ungdoms hjältar, deras omgivning, åsikter, insatser och karaktärer. Åtskilliga avsnitt i boken har tidigare varit publicerade, men mycket är nytt; främst det tyngst vägande avsnittet, den långa och lysande uppsatsen om den stora drottningen själv.

Fred, välstånd och godhet är för Tingsten, som för alla kloka och anständiga människor, självklara värden. Likväl har han, trots den lidelsefulla kontakten med Aljosja och Sosima, fortfarande ett intensivt intresse för militära ting. Kanske är det så, att den otvivelaktiga och ofta uttryckta avskyn för kriget och hårdheten ger honom en speciell charm när han slår sig lös med att från sin skrivstol föra härar i fält. Här berättar han om Lätta brigadens berömda och vanvettiga ritt mot döden — 700 att rida ut, 195 att komma tillbaka —, om sepoymyteriet i Indien 1857, om Kitcheners strävsamma och metodiska penetration av

Sudan, om boerkriget, om Gordon Paschas ensamma död i Khartum, om doktor Jamesons misslyckade och skandalösa räd mot Transvaal. Svärdets män får dock samsas om utrymmet med pennans och talarstolens — Gladstone (som Tingsten tappert försöker försvara till och med mot beskyllningen för tråkighet) och Disraeli (en av de få viktorianer som författaren tydligen tycker riktigt illa om), Tennyson och Swinburne, Bentham, Carlyle, Ruskin och Mill och många andra, alla får de var sitt kapitel med en kvick och instruktiv presentation och gärna ett sammanfattande vitsord rörande seder och karaktär.

På goda grunder ogillar Tingsten den älskvärt överlägsna bedömning av viktorianerna, som framförallt Lytton Strachey företrädde, den som inte tar dem riktigt på allvar, ser på dem som på lustiga små hundar. Själv ser han på dem utan varje spår av sådan överlägsenhet. I stället betraktar han dem med alldeles samma självfallna, kanske omedvetna högdragenhet med vilken han bedömer samtida storheter. Respekt i betydelsen devot beundran för det platta men socialt lysande är honom, som var man vet, främmande: han har gott om tillfällen i denna bok att näpsa välmenande hyckleri av den typ som beskriver Edvard VII:s obildning så att kungen föredrog att studera livets stora bok

hellre än tryckta skrifter. En katt kallas här genomgående en katt: general Gordon är galen (och kanske, men inte säkert, försupen), Kitchener högfärdig och närig, Disraeli en svindlare, Georg IV "skrämig och grov i sin midagsfylla". Obildade och ointellektuella finner Tingsten de flesta av sina viktorianer; om prinsen av Wales heter det i en underbar formulering att "hans älsklingsförfattare var Marie Corelli, men det vittnar knappast om särskilt dålig smak, eftersom han praktiskt taget aldrig läste någonting".

Vad är det då som intresserar hos dessa människor? Utöver det rent individuellt intressanta eller pittoreska är det de allmänna dragen i tidens åskådning, den stora viktoriaiska kompromissen, som Tingsten vill teckna. Framförallt har han fäst sig vid två ting, som i populär uppfattning väl mer än annat förbundits med drottningens tidevarv, religiositeten och kyskheten.

Praktiskt taget alla de personer som figurerar hos Tingsten var, eller ansåg sig vara, kristna, i någon mening. Att vara ateist uppfattades tydligen närmast som en skandal (Huxley, som onekligen var det, uppfann just därför den mildare termen agnostiker). Frågan är då, kristna i vilken mening? Lättast har Tingsten det med Gordon: "han var besatt av religiös tro och religiösa problem", bibelläsningen var långa tider livets centrala innehåll. Men han var ett undantag. Mera typisk förefaller, om vi tror Tingsten, Edvard VII, vars varma religiositet ofta framhäves, utan att någon kan förklara varuti den bestod eller hur den tog sig uttryck. En tro på Gud — låt vara ofta i den förtunnade form som hos Kitchener, för vilken Gud blev "en fältherre utom synhåll, utan kontakt med trupperna" — synes ha varit normal, liksom en förtröstan på ett (lyckligt) liv efter detta. Dessa element,

jämte en vag, mer eller mindre oanfäktad föreställning om en låt vara outgrundlig världsstyrelse till det bästa, det är i stort sett vad Tingsten kunnat läsa ut av viktoriaisk religion. Påfallande är, att den självfallet gudfruktiga drottningen stod helt främmande för en så central kristen tanke som dom och helvete.

Frågan är dock, om inte Tingsten något råkat underskatta religionens betydelse i den tid han skildrar. Det var, menar han, inte många som med iver och oro funderade på de kristna dogmerna. Det ivriga funderandet är tydligen för honom det väsentliga — kanske det enda att på allvar intressera sig för — i religionen. Där sådant grubbel saknas ligger det nära till hands för honom att belåten eller irriterad förmoda att det "egentligen" inte finns mycket religion att tala om. Religionen som social konvention (ej i förklenande betydelse) eller som rituellt skeende tycks han oförmögen att uppfatta annat än som tomt sken. Märkligt är för övrigt, att ett så viktigt inslag i tiden som den högkyrkliga väckelsen från Oxford inte kommit med, trots att den borde tillfredsställa högt ställda krav av Tingstens typ; och de två stora konvertitkardinalerna skymtar endast som namn.

Sexualmoralen ägnar författaren som sig bör en intresserad uppmärksamhet. Sammanfattningsvis kommer han fram till att den av predikanter och läkare i lika mån föreskrivna kyskheten i mycket stor utsträckning varit inte endast ett ideal utan en robust verklighet. Ruskin och Carlyle är specialfall: i sin totala impotens hade de onekligen ett gott skydd för sin dygd. Även utan sådan hjälp tycks viktorianerna dock i häpnadsväckande utsträckning ha stått köttets frestelser emot. För vår tid ligger det nära till hands att med hjälp av lätt inlärd standardformler tolka just detta som

utslag av allehanda psykologisk odygd, men Tingsten fejar med märkbar irritation sådant djupsinne åt sidan, Kitchener exempelvis tycks aldrig ha varit en kvinna när, men, inskräper Tingsten, "en viss svaghet för unga och respektfulla adjutanter bör inte förleda till tro på dolda och brottsliga passioner". Gordon accepteras däremot som homosexuell, låt vara sannolikt omedveten och utan skamliga aktioner. Författaren försummar inte poängen i historien: "den totala oskuld som vid Gordons död tog sig uttryck i de många Gordonklubbarna för omhändertagande av fattiga ynglingar". Riskfri var den viktoriaiska sedligheten dock ej. Uppenbart var exempelvis den puritanska, "rena" atmosfären och den därmed sammanhängande hysteriska exaltationen av Kvinnan en viktig förutsättning för den fasansfulla hämndlystnad som under sepoykriget framkallades av de — i stor utsträckning osanna — påståendena om att myteristerna gjort sig skyldiga till våldtäkt mot vita memsahibs; *unmentionable and unimaginable atrocities*, som lord Derby karakteristiskt uttryckte sig när han inför Underhuset fastslog att döden vore alltför lindrigt straff för sådan missgärning.

Hennes Majestät själv var, som rimligt är, en typisk viktorian i alla stycken (utom ett), med den viktiga preciseringen att hon när under tidevarvets lopp en verklig klyfta, av klasspolitisk innebörd, uppstod mellan Tories och liberaler, energiskt tog ställning för högern. (Vad den stackars mr Gladstone fick utstå av kunglig oförskämndhet och illojalitet förtecknar Tingsten strängt och omsorgsfullt. Det är nog vad han har svårast att förlåta Viktoria.) Hon läste inte böcker, hon grubblade inte på de yttersta tingen, hon var glad och stolt över att hennes sjömän och soldater vann segrar och

att hennes imperium växte, hon trodde på framåtskridandet och ogillade reformer.

Den punkt där hon, enligt Tingsten, inte var riktigt viktoriansk var, sällsamt att säga, erotiken. Självfallet var hennes dygd orubblig, — hennes långa och lyckliga äktenskap med prins Albert var förvisso rent och trofast från båda sidor. Däremot skilde hon sig från det officiella kvinnoidealet genom att sakna det drag av frigiditet som hörde till bilden av renhet och dygd. Tingsten tror snarare på den tradition som framställer henne som erotiskt passionerad. Säkert är under alla förhållanden, menar Tingsten, att den glöd som alltid framträder i Viktorias känsla för sin man blir svårbegriplig utan erotisk tillfredsställelse i äktenskapet.

Däremot avvisar författaren påståendena om drottningens förbindelse, — eller rentav hemliga äktenskap med — betjänten Brown under den långa änketiden. Hans argument är förtjusande, och i mer än en mening avväpnande: "Det avgörande motivet för bestridande av inte bara giftermål utan också sexuell intimitet synes mig helt enkelt vara, att i så fall Viktorias brev, dagböcker och uttalanden skulle ha varit en härva av lögner och förljugenhet, och sådan var inte drottningen, så kunde hon inte uppträda".

*

Tingsten skriver om Disraeli att denne uppvaktade drottningen "på gränsen till förälskad ömhet". Det är tydligt, heter det, att han "kände värme och vördnad inför denna åldrande och rultiga, kloka och modiga dam". Så också författaren. Alla de kända dragen i hans sätt att skriva finns med i studien över drottningen — skärpan i kritiken, otåligheten över dryghet och dumhet, klarheten över energin i analysen av tankar och motiv. Men därtill kommer, i detta fall, en ton av

ömsinhet och medkänsla, av verklig respekt för en enkel men äkta människa, som förut mera sällan hörts hos Herbert Tingsten (före memoarerna). Även den som tilläventyrs skulle tycka

illa om Tingsten måste ha svårt att förhärda sitt hjärta inför denna — för att ackumulera hans egna berömande termer — skojiga och festliga, eggande och lysande essä.

OM särmeningar

Regeringens sammansättning och program inneburo inga överraskningar. I en socialdemokratisk ministär betyder för övrigt personalbeståndet mycket litet, eftersom såväl regeringen som riksdagsfraktionen alltid röstar på kommando. Individuella särmeningar tolereras visserligen, men de få icke öppet uttalas.

Svensk Tidskrift 1924